

Bartosz Kwiatkowski

Promotor: Prof. nadzw. dr hab. Aleksandra Korwin-Szymanowska

Temat: Wybrane cechy osobowości a zachowania proaktywne osób pozbawionych wolności

Słowa kluczowe: proaktywność, zachowania proaktywne, środowisko więzienne, przymusowa kara izolacyjna, temperament, wartości, postawy moralne, poczucie koherencji.

Streszczenie:

W ostatnich latach nastąpiło systematyczne poszerzenie się stanu wiedzy nad zagadnieniem proaktywności w wielu obszarach ludzkiej działalności (Bańka, 2015; Fuller, Marler, 2009; Grant, Rothbard, 2013; Strauss, Griffin, Rafferty, 2009). Wśród badań poświęconych różnego rodzaju grupom społecznym znalazły się także opracowania opisujące proaktywność osób przymusowo odseparowanym od społeczeństwa ze względu na popełnianie przestępstw (Kwiatkowski, 2016; 2017).

Konieczność przebywania w warunkach więziennych powoduje wiele negatywnych konsekwencji zarówno dla osadzonych, jak i społeczeństwa. Osoby pozbawione wolności mają trudność z zaspokojeniem większości podstawowych potrzeb, wśród których ważną pozycję zajmuje możliwość suwerennego i swobodnego działania. Wrodzone predyspozycje osobowościowe osadzonych mogą niwelować negatywne skutki kary izolacyjnej, a także wspierać proces planowania i wyznaczania celów. Tego typu rolę spełnia proaktywność interpretowana jako cecha osobowości pozwalająca na zmianę siebie lub własnego otoczenia stosownie do posiadanych zdolności oraz osobistych potrzeb (Crant, 2000). Termin proaktywność jest związany z intencjonalnie podejmowanymi aktywnościami, które przyczyniają się do osiągnięcia celów przyszłościowych wbrew barierom i ograniczeniom środowiskowym. Zarówno proaktywność, jak i intencjonalne zachowania proaktywne wspierają proces adaptacji do nowych warunków, ale przede wszystkim przygotowują człowieka do efektywnego radzenia sobie w sytuacjach trudnych, a nawet ekstremalnych.

W niniejszej rozprawie zasadniczym celem było ustalenie związku pomiędzy proaktywnością skazanych mężczyzn a podejmowanymi przez nich zachowaniami proaktywnymi. Zamiarem badawczym było także rozstrzygnięcie czy istnieje zależność pomiędzy wybranymi cechami osobowości skazanych (temperament, wartości, postawy moralne, poczucie koherencji), ich aktualnym wiekiem, długością orzeczonej kary pozbawienia wolności a proaktywnością i zachowaniami proaktywnymi. Dodatkowym

wynikiem przeprowadzonych badań było ukazanie różnic w poziomie proaktywności oraz stosowalności określonych zachowań proaktywnych w badanej populacji więziennej.

Procedura pomiaru zmiennych zależnych i niezależnych nastąpiła poprzez wykorzystanie standardowych testów psychologicznych, jak i autorskiego kwestionariusza badawczego odnoszącego się do kwestii zachowań proaktywnych osób pozbawionych wolności. Do badań przystąpiło 200 skazanych mężczyzn odbywających karę w dwóch różnych zakładach karnych typu półotwartego. Pierwszą grupę utworzyło 100 osadzonych przebywających w zakładzie karnym po raz pierwszy, natomiast w drugiej grupie było 100 recydywistów penitencjarnych. Wszyscy badani znajdowali się w okresie średniej dorosłości (od 35 do 55 lat), a jednocześnie odbywali karę za przestępstwo bez użycia przemocy w przedziale od 3 do 5 lat. W wyselekcjonowanej populacji osadzonych nie było osób bezpośrednio przyjętych do jednostki penitencjarnej, jak i takich, które w przeciągu kilku najbliższych miesięcy miały opuścić zakład karny ze względu na ostateczny koniec kary.

W przeprowadzonym badaniu udało się dowieść, iż proaktywność osób pierwszy raz karanych, jak i recydywistów ma związek z podejmowanymi przez nich zachowaniami proaktywnymi. Pomiędzy badanymi grupami nie wystąpiła istotna statystycznie różnica w ogólnym poziomie proaktywności oraz podejmowanych zachowaniach proaktywnych. Ustalono jedynie, że jeden z czynników proaktywności osadzonych (proaktywność adaptacyjna projekcyjna) jest istotnie wyższy w populacji recydywistów. U osadzonych pierwszy raz karanych wystąpił związek pomiędzy ogólnym poziomem proaktywności a składowymi temperamentu (aktywnością i towarzyskością), wartościami świętymi, postawami moralnymi odnoszącymi się do pomagania innym ludziom oraz mściwości, a także poczuciem koherencji. Suma zachowań proaktywnych w tej grupie ma także związek z aktywnością i towarzyskością, natomiast nie koreluje istotnie z wartościami, postawami moralnymi czy poczuciem koherencji. Wśród recydywistów zauważono, iż cechy proaktywnej osobowości mają związek z ich towarzyskością i poczuciem sensowności będącej czynnikiem poczucia koherencji. Podejmowanie zachowań proaktywnych przez recydywistów ma za to związek z ich emocjonalnością (niezadowolenie i strach), wartościami świętymi oraz długością orzeczonej kary.

Osiągnięte wyniki badań nad proaktywnością i zachowaniami proaktywnymi osadzonych mogą posłużyć do usprawnienia dotychczas stosowanych oddziaływań resocjalizacyjnych w polskich jednostkach penitencjarnych. Pozyskany materiał badawczy może być szczególnie przydatny dla kadry wychowawczej i psychologicznej, dla których zasadniczym celem pozostaje reintegracja i readaptacja społeczna skazanych.